

Iwona Fischer
Katarzyna Jaskółka-Leśniak
Zygmunt Kukulski*

Raport na temat stanu dokumentacji dotyczącej wywłaszczeń i uwłaszczeń nieruchomości na terenie właściwości miejscowej Archiwum Narodowego w Krakowie

1. Pojęcie „własności i wywłaszczenia” w ujęciu prawnym

W Polsce wszyscy obywatele mają konstytucyjnie zagwarantowaną ochronę własności i prawa dziedziczenia¹. Taką ochronę zapewniają też obowiązujące Polskę normy prawa międzynarodowego. Zgodnie z art. 1 Protokołu nr 1 z 20 marca 1952 r. do *Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności* z 4 listopada 1950 r., każda osoba fizyczna i prawna ma prawo do poszanowania swego mienia². Wymienione wyżej

---

* Iwona Fischer – historyk, kierownik Oddziału IV Archiwum Narodowego w Krakowie; zainteresowania badawcze: archiwistyka, historia Krakowa, szczególnie w XIX i pocz. XX w.; e-mail: ifischer@ank.gov.pl

Katarzyna Jaskółka-Leśniak – historyk, archiwista, kierownik Oddziału VI Archiwum Narodowego w Krakowie; zainteresowania badawcze: rola nadzoru archiwalnego w kształtowaniu narastającego zasobu archiwalnego, metody selekcji dokumentacji, w szczególności dokumentacji masowej; e-mail: kjaskolka@ank.gov.pl

Zygmunt Kukulski – kierownik Ekspozytury w Nowym Targu Archiwum Narodowego w Krakowie; zainteresowania badawcze: historia organizacji i związków cechowych w Nowym Targu, problematyka nadzoru archiwalnego, zarządzanie dokumentacją; e-mail: zkukulski@ank.gov.pl

¹ Art. 21 ust.1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjętej przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisanej przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).

² *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2* (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284).

dokumenty mówią o tym, że nikt nie może być pozbawiony swojej własności, chyba że w interesie publicznym i na warunkach przewidzianych przez ustawę oraz zgodnie z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego. Mowa tu o instytucji wywłaszczenia.

Warunki wywłaszczania zostały w Polsce określone przez *Ustawę z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości*³, a następnie przez *Ustawę z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami*⁴. Zgodnie z tą ostatnią, przez wywłaszczenie nieruchomości należy rozumieć pozbawienie albo ograniczenie w drodze decyzji, prawa własności, prawa użytkowania wieczystego lub innego prawa rzeczowego na nieruchomości. W przepisie tym jest także doprecyzowanie, że wywłaszczenie nieruchomości może być dokonane, jeżeli cele publiczne nie mogą być zrealizowane w inny sposób niż przez pozbawienie albo ograniczenie praw do nieruchomości, a prawa te nie mogą być nabyte w drodze umowy⁵. Ustawa precyzuje ponadto, że nieruchomość może być wywłaszczona tylko na rzecz Skarbu Państwa albo na rzecz jednostki samorządu terytorialnego⁶ oraz że wywłaszczenie własności nieruchomości, użytkowania wieczystego lub innego prawa rzeczowego następuje za odszkodowaniem na rzecz osoby wywłaszczonej odpowiadającym wartości tych praw⁷.

Wywłaszczenie nieruchomości jest instytucją ingerującą w sposób zasadniczy i władczy w prywatną sferę wolności i praw obywateli. Stąd jego wykonalność jest uzasadniona i dopuszczalna tylko wówczas, gdy realizacja interesu publicznego nie może być przeprowadzona w inny dopuszczony prawem sposób. Poświęcenie interesu jednostki na rzecz realizacji celu publicznego jest uzależnione od niezbędności tego celu. Jeśli nieruchomość stała się zbędna na potrzeby wywłaszczenia, podlega – co do zasady – obowiązkowemu zwrotowi poprzedniemu właścicielowi lub jego spadkobiercom⁸.

Tak rozumiane wywłaszczenie należy odróżnić od innych sytuacji dotyczących pozbawienia prawa własności przysługującego innym podmiotom, co uwzględniają artykuły ustaw np.: z 1982 r. o scaleniu i wymianie grun-

³ Dz.U. z 1958 r., nr 17, poz. 70.

⁴ Dz.U. z 2015 r., poz. 1774.

⁵ Art. 112 *Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami*.

⁶ *Ibidem*, art. 113.

⁷ *Ibidem*, art. 128.

⁸ *Ibidem*, art. 136 ust. 3.

tów⁹, zgodnie z którym grunty wydzielone w ramach postępowania scaleniowego na cele użyteczności publicznej oraz pod ulice i drogi przechodzą na własność gminy na podstawie decyzji zatwierdzającej projekt scalenia¹⁰; czy z 2003 r. o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg publicznych, który stanowi podstawę przejścia własności działek drogowych, z chwilą gdy decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej stanie się ostateczna¹¹.

Decyzja administracyjna w sprawie wywłaszczenia nie musi być koniecznym elementem stanu faktycznego prowadzącego z mocy prawa do odjęcia nieruchomości. Przykładem jest art. 73 ust. 1 ustawy z 1998 r.¹², zgodnie z którym nieruchomości pozostające w dniu 31 grudnia 1998 r. we władaniu Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego, niestanowiące ich własności, a zajęte pod drogi publiczne, z dniem 1 stycznia 1999 r. stały się z mocy prawa własnością Skarbu Państwa lub właściwych jednostek samorządu terytorialnego. Przepis w ust. 4 ustala odszkodowanie wypłacane na wniosek właściciela za tego typu wywłaszczone nieruchomości.

Pojawienie się w 1997 r. *Ustawy o gospodarce nieruchomościami* poprzedziło szereg wcześniejszych aktów prawnych, regulujących zmiany własnościowe. Po II wojnie światowej na mocy licznych ustaw i dekretów nacjonalizacyjnych, państwo weszło w posiadanie wielu majątków ziemskich wraz z mieniem ruchomym. Kluczowym zadaniem ówczesnych władz było również upaństwowienie podstawowych gałęzi przemysłu przez przejmowanie zakładów przemysłowych, handlowych i transportowych oraz banków¹³.

---

⁹ Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów (Dz.U. z 2014 r., poz. 700).

¹⁰ Art. 17 ust. 3 Ustawy z dnia 26 marca 1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów.

¹¹ *Ibidem*, art. 12 ust. 4.

¹² Ustawa z dnia 13 października 1998 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U. z 1998 r., nr 133, poz. 872).

¹³ M.in.: Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. z 1944 r., nr 4, poz. 17, z późn. zm.); Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa (Dz.U. z 1944 r., nr 15, poz. 82); Dekret z dnia 2 marca 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych (Dz.U. z 1945 r., nr 9, poz. 45); Dekret z dnia 28 listopada 1945 r. o przejęciu niektórych nieruchomości na cele reformy rolnej i osadnictwa (Dz.U. z 1945 r., nr 57, poz. 321); Dekret z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich (Dz.U. z 1946 r., nr 13, poz. 87); Ustawa z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej (Dz.U. z 1946 r., nr 3, poz. 17); Dekret z dnia 7 kwietnia 1948 r. o wywłaszczeniu majątków

Instytucja wywłaszczenia uregulowana ustawą o gospodarce nieruchomościami jest odróżniana w prawodawstwie od konfiskaty mienia lub przepadku majątku, a także przewidzianych w przepisach szczegółowych innych przypadków przejmowania na własność Państwa mienia nieruchomego należącego do innych osób. Tutaj przykładem mogą być przepisy o przejmowaniu na własność Państwa gospodarstw rolnych opuszczonych lub zadłużonych¹⁴.

2. Zakres przeprowadzonych badań

Zgodnie z pismem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w sprawie całościowej analizy kompletności dokumentacji dotyczącej wywłaszczeń nieruchomości, dokonano w pierwszej połowie 2014 r. szczegółowego rozpoznania w tym zakresie na terenie właściwości Archiwum Narodowego w Krakowie. Rozpoznanie na temat stanu dokumentacji z zakresu wywłaszczeń nieruchomości rozpoczęto od analizy dokumentacji z tego zakresu przechowywanej w zasobie Archiwum Narodowego w Krakowie.

W odniesieniu do nadzorowanych jednostek organizacyjnych rozpoznanie w zakresie dokumentacji wywłaszczeniowej przeprowadzono w Małopolskim Urzędzie Wojewódzkim w Krakowie, we wszystkich urzędach gmin i miast oraz starostwach powiatowych z terenu właściwości miejscowej Archiwum Narodowego w Krakowie. W starostwach powiatowych i miastach na prawach powiatu kontrolą objęto zarówno archiwa zakładowe jak i zasób geodezyjno-kartograficzny. Ponadto kontrole przeprowadzono w innych jednostkach przechowujących tego typu dokumentację, m.in.:

- zarządach dróg różnego szczebla (Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Zarząd Dróg Wojewódzkich, powiatowe zarządy dróg);
- Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych oraz nadleśnictwach;
- Regionalnym Zarządzie Gospodarki Wodnej oraz Małopolskim Zarządzie Melioracji i Urządzeń Wodnych;
- kopalniach, uzdrowiskach, parkach narodowych;
- przedsiębiorstwach i spółkach (np. ArcelorMittal Poland S.A. Oddział w Krakowie, Operator Gazociągów Przesyłowych Gaz-System S.A. Od-

---

zajętych na cele użyteczności publicznej w okresie wojny 1939–1945 r. (Dz.U. z 1948 r, nr 20, poz. 138).

¹⁴ Dekret z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich (Dz.U. z 1946 r., nr 13, poz. 87).

dział w Tarnowie, Tauron Dystrybucja S.A. Oddział w Krakowie, Polskie Koleje Linowe S.A.).

Na podstawie przeprowadzonego rozpoznania w podmiotach przechowujących dokumentację wywłaszczeniową z terenu właściwości Archiwum Narodowego w Krakowie, stwierdzono dużą różnorodność przyczyn tworzenia tego typu dokumentacji. Uzależnione to było w dużej mierze od specyfiki terenu, na którym dokonywano wywłaszczeń.

Na terenie działania Archiwum Narodowego w Krakowie odbywały się, zwłaszcza w latach 40. i 50. XX w., masowe wywłaszczenia pod budowę wielkich przedsiębiorstw przemysłowych. Największe dotyczyły obszaru, na którym powstał Kombinat Huta im. Lenina. Pomniejsze wywłaszczenia wiązały się z powstaniem Huty Aluminium w Skawinie, Zakładów Przemysłu Nieorganicznego „Bonarka” w Krakowie, Krakowskich Zakładów Betoniarskich i Żelbetowych Kraków-Czyżyny. Znaczące były także wywłaszczenia pod drogi kolejowe i wodne, czy rozbudowę węzła kolejowego Kraków Główny i Kraków Płaszów.

Masowe wywłaszczenia objęły także teren obecnej właściwości Archiwum Państwowego w Katowicach (dawniej teren województwa krakowskiego i właściwość Archiwum Narodowego w Krakowie) i łączyły się z wywłaszczeniami między innymi pod budowę Przedsiębiorstwa Prefabrykacji i Montażu Budownictwa Węglowego w Katowicach, Rafinerii Nafty „Trzebinia”, Kopalni Węgla Kamiennego „Komuna Paryska” w Jaworznie, Kopalni Węgla Kamiennego „Brzeszcze” w Brzeszczach, Cementowni „Szczakowa” w Szczakowej, Stalinogrodzkiego Przedsiębiorstwa Eksploatacji Kruszywa i Kamieniołomów w Stalinogrodzie¹⁵, Elektrowni Jaworzno II czy Zakładów Chemicznych w Oświęcimiu.

Na terenie właściwości Oddziału w Tarnowie została przeprowadzona akcja wywłaszczeń pod rozbudowę Zakładów Azotowych w Tarnowie-Mościcach (miejscowości Biała, Świerczków, Klikowa, Chyszów, Mościce, Rzędzina).

Na terenie działania Oddziału w Bochni nie przeprowadzano wywłaszczeń o charakterze masowym.

---

¹⁵ Dekret z dnia 7 marca 1953 r. o przemianowaniu miasta Katowice na miasto Stalinogród i województwa katowickiego na województwo stalinogrodzkie (Dz.U. z 1953 r., nr 13, poz. 51); Dekret z dnia 10 grudnia 1956 r. o przywróceniu nazwy miasta Katowice i województwa katowickiego (Dz.U. z 1956 r., nr 58, poz. 269).

Teren działalności Oddziału w Nowym Sączu Archiwum Narodowego w Krakowie obejmuje zachodni teren osadnictwa Łemków (okolice Muszyny, Krynicy w powiecie nowosądeckim i południowa część powiatu gorlickiego). W latach 1945–1947 doszło do przesiedleń i wysiedleń ludności z tego terenu i przejęcia ich nieruchomości na własność Skarbu Państwa. Pewna część tych terenów została przeznaczona na osiedlenie ludności z bardziej zaludnionych obszarów sąsiednich powiatów bądź z innych terenów. Wiele z nich przeszło na własność przedsiębiorstw państwowych (w tym lasów państwowych), a po przemianach ustrojowych w 1990 r. na własność gmin (Urząd Gminy Sękowa i Ujście Gorlickie, Urząd Gminy w Ropie).

Podobnie na terenie działalności Ekspozytury w Nowym Targu w Gminie Szczawnica, obejmującej zachodnie tereny osadnictwa Łemków, doszło w 1947 r. do przymusowych masowych wysiedleń tej ludności. Tereny, na których zamieszkiwała dotychczas ludność łemkowska, skonfiskowano i przejęto na własność Skarbu Państwa¹⁶.

Ponadto jedną z większych inwestycji na terenie dzisiejszego powiatu nowotarskiego była budowa zapory wodnej w Niedzicy oddanej do użytku w 1997 r. Nieruchomości położone wokół zbiornika zostały nabyte lub wywłaszczone przez Okręgową Dyрекcję Gospodarki Wodnej w Krakowie zgodnie z przepisami *Ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczenia nieruchomości* oraz *Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami*.

3. Dokumentacja wywłaszczeniowa przechowywana w zasobie Archiwum Narodowego w Krakowie

Archiwum Narodowe w Krakowie (wraz z oddziałami zamiejscowymi) przechowuje dokumentację wywłaszczeniową w ok. 130 zespołach archiwalnych. Stanowi to ponad 4 tysiące jednostek archiwalnych, mierzących

---

¹⁶ *Dekret z dnia 5 września 1947 r. o przejściu na własność Państwa mienia pozostałego po osobach przesiedlonych do Z.S.R.R.* (Dz.U. z 1947 r., nr 59, poz. 318); *Dekret z dnia 28 września 1949 r. o zmianie dekretu z dnia 5 września 1947 r. o przejściu na własność Państwa mienia pozostałego po osobach przesiedlonych do Z.S.R.R.* (Dz.U. z 1949 r., nr 53, poz. 404) oraz zgodnie z art. 1–4 *Dekretu z dnia 27 lipca 1949 r. o przejściu na własność Państwa nie pozostających w faktycznym władaniu właścicieli nieruchomości ziemskich, położonych w niektórych powiatach województwa białostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego* (Dz.U. z 1949 r., nr 46, poz. 339).

blisko 130 mb. Dokumentacja dotyczy wywłaszczeń z całego terenu właściwości Archiwum, a także sięga na teren będący obecnie pod właściwością innych archiwów (Archiwum Państwowe w Katowicach).

Archiwum nie posiada kompletnych zbiorów dokumentacji wywłaszczeniowej. Pełne zbiory Archiwum przejęło tylko z instytucji będących pod jego nadzorem, które w latach 90. XX w. zostały ostatecznie zlikwidowane (np. Krakowskie Zakłady Betoniarskie i Żelbetowe Kraków-Czyżyny).

Największe zbiory dotyczące wywłaszczeń zostały przejęte w latach 70. XX w. i były to wywłaszczenia prowadzone przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie (ponad 1 650 jednostek archiwalnych). Ponadto na zasadzie użyczenia Archiwum dysponuje od kilku lat bazą akt wywłaszczeniowych przechowywanych w Archiwum Zakładowym Małopolskiego Urzędu Wojewódzkiego (posiadającego drugą i większą część akt Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie oraz akta Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie w zakresie wywłaszczeń) oraz w Archiwum Zakładowym Urzędu Miasta Krakowa. Pozwala to na co dzień sprawnie wykonywać kwerendy archiwalne dotyczące problematyki wywłaszczeń (zarówno dla osób prywatnych, jak i urzędów). Wiedza ta sięga także poza wymienione powyżej archiwa i dotyczy innych instytucji, do których są skutecznie odsyłane osoby i urzędy poszukujące dokumentacji wywłaszczeniowej.

Większe zbiory dokumentacji wywłaszczeniowej przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie i jego oddziałach zamiejscowych znajdują się w zespołach akt organów samorządu terytorialnego: Prezydiów Powiatowych Rad Narodowych w Krakowie, Proszowicach i Bochni, Urzędów Miejskich w Bochni, Nowym Targu i Krynicy oraz w Okręgowej Dyrekcji Gospodarki Wodnej w Krakowie i Małopolskiej Dyrekcji Inwestycji w Nowym Sączu.

W pozostałych zespołach archiwalnych dokumentację wywłaszczeniową stanowią jedynie pojedyncze jednostki archiwalne (1–5 jednostek).

4. Dokumentacja wywłaszczeniowa przechowywana w jednostkach organizacyjnych z terenu właściwości miejscowej Archiwum Narodowego w Krakowie

Na pierwsze półrocze 2014 r. zaplanowano przeprowadzenie kontroli archiwalnych (w tym lustracji) w 184 jednostkach organizacyjnych nadzorowanych przez Archiwum Narodowe w Krakowie. W kilku podmiotach

rozpoznanie odnośnie dokumentacji z zakresu wywłaszczeń nieruchomości przeprowadzono w IV kwartale 2013 r. Sprawdzano głównie jednostki, które zostały ustalone jako wytwarzające materiały archiwalne. Ponadto przeprowadzono rozpoznanie w kilku jednostkach państwowych i samorządowych, w których funkcjonują składnice akt, np. nadleśnictwa, Powiatowy Zarząd Dróg w Nowym Targu (poprzez przeprowadzenie ekspertyz lub przesłanie ankiety).

Łącznie przeprowadzono 196 kontroli archiwalnych (w tym 96 kontroli ogólnych, 16 kontroli problemowych i 84 lustracje) oraz 7 ekspertyz archiwalnych.

W ramach przygotowania do przeprowadzenia kontroli opracowano w Archiwum ankiety, dotyczące ilości oraz miejsca przechowywania dokumentacji wywłaszczeniowej. Ankiety przesyłane były do wszystkich jednostek zaplanowanych do kontroli, wraz z pismami informującymi o kontroli. Jednostki przed kontrolą odsyłały wypełnione ankiety, co ułatwiło znacznie przeprowadzenie kontroli w zakresie dokumentacji wywłaszczeniowej. W kilku przypadkach, w stosunku do jednostek niezaplanowanych do kontroli, u których mogła jednak być przechowywana tego typu dokumentacja, przesłano jedynie ankiety. Łącznie ankiety przesłano do 196 podmiotów.

Zaznaczyć należy, że kontrolą objęto zarówno dokumentację zgromadzoną w archiwach zakładowych (składnicach akt) jednostek organizacyjnych, jak też dokumentację przechowywaną jeszcze w komórkach organizacyjnych a podlegającą przekazaniu do archiwum zakładowego (składnicy akt).

Dokumentacja z zakresu wywłaszczeń nieruchomości przechowywana jest w 105 jednostkach organizacyjnych.

Łącznie w sprawdzonych jednostkach organizacyjnych przechowywane jest 1004,929 mb dokumentacji wywłaszczeniowej z lat 1945–2014. W większości dokumentacja przechowywana jest w archiwach zakładowych tych jednostek – 711,899 mb, ale także w komórkach organizacyjnych – 293,03 mb. Z podanej ilości dokumentacji 662,307 mb materiałów archiwalnych to dokumentacja stanowiąca nawis archiwalny, która powinna trafić do Archiwum Narodowego w Krakowie.

Zaznaczyć należy, że ilość dokumentacji (w tym dane dotyczące nawisu archiwalnego) w części jednostek określono szacunkowo z uwagi na łączne przechowywanie dokumentacji wywłaszczeniowej z inną dokumentacją, a także przechowywanie dokumentacji bez podziału na zespoły archiwal-

ne, co nie pozwoliło na podanie dokładnej ilości materiałów archiwalnych do przekazania. Ponadto w przypadku zarządów dróg różnego szczebla czy zarządów melioracji oraz gospodarki wodnej ustalenia wymaga, jaka część dokumentacji wywłaszczeniowej stanowi dokumentację prawną (aktualną) obiektów istniejących zarządzanych przez te podmioty, która nie podlega przekazaniu do Archiwum Narodowego w Krakowie jako dokumentacja bieżąca, mimo że została wytworzona przed 25 laty.

Największa ilość akt spraw wywłaszczeniowych przechowywana jest w Małopolskim Urzędzie Wojewódzkim w Krakowie (318,25 mb, w tym 300,25 mb w archiwum zakładowym) oraz w Urzędzie Miasta Krakowa (198,35 mb, w tym 190,80 mb w archiwum zakładowym). Dokumentacja ta jest bardzo często udostępniana (sądy, starostwa – do uprawomocnienia decyzji, osoby prywatne, ministerstwa).

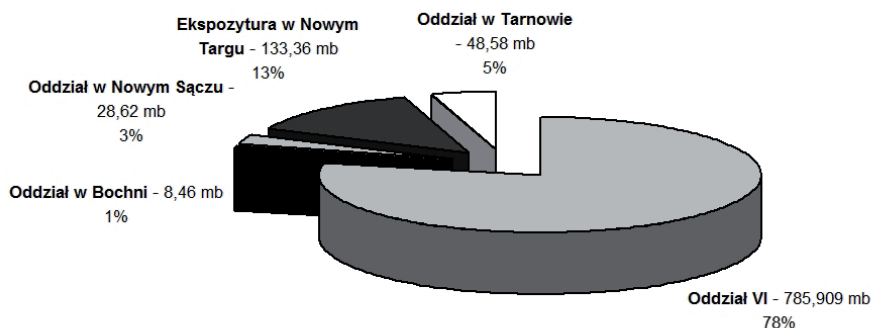
Większe ilości dokumentacji dotyczącej wywłaszczeń przechowywane są także w starostwach powiatowych i miastach na prawach powiatu. W archiwach zakładowych urzędów gmin stwierdzono niewielkie ilości tego typu dokumentacji, z uwagi na to, że urzędy na tym szczeblu nie prowadziły całościowo spraw wywłaszczeniowych. Zachowana dokumentacja obejmuje jedynie niektóre części prowadzonych przez gminy procesów wywłaszczeniowych.

Część samorządów nie prowadziło przejmowania nieruchomości stanowiących obecnie ich majątek w trybie wywłaszczeń. Stosowane procedury pozyskiwania nieruchomości na cele społeczne i komunalne były prowadzone od początku lat 90. w trybie tzw. komunalizacji majątku skarbu Państwa, gdzie organem właściwym do wydawania decyzji w tym zakresie był wojewoda. Unormowania prawne w tym zakresie zawarte zostały w rozdziale 2 *Ustawy z dnia 10 maja 1990 r. Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych*¹⁷. Majątek pozyskiwany był również na podstawie aktów notarialnych, w tym darowizny czy akty kupna-sprzedaży. Zakres przekazywanych nieruchomości tym trybem zależy od bezpośredniego ich powiązania z zadaniami gminy. Gminy jako podmioty publicznoprawne uzyskały prawo do posiadania majątku na podstawie procedury scalania gruntów określonej *Ustawą z dnia 26 marca 1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów*.

---

¹⁷ Dz.U. z 1990 r., nr 32, poz. 191, z późn. zm.

**Wykres nr 1 – Ilość dokumentacji wywłaszczeniowej
w jednostkach organizacyjnych
wg oddziałów Archiwum**

Ponadto dokumentacja wywłaszczeniowa gromadzona jest w jednostkach zarządzających obiektami, takimi jak drogi (Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Krakowie, Zarząd Dróg Wojewódzkich, zarządy dróg powiatowych), urządzenia związane z gospodarką wodną (Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej, Małopolski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych), lasy państwowe (Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych). Dokumentacja wywłaszczeniowa na potrzeby zbiornika wodnego w Niedzicy pozostaje w archiwum zakładowym Zespołu Elektrowni Wodnych Niedzica S.A. W firmie „Tauron Ekoserwis” znajduje się natomiast dokumentacja dot. wywłaszczeń i uwłaszczenia zakładu na przejętych gruntach dla potrzeb zapory wodnej w Rożnowie. Akta te w dużej części stanowią dokumentację prawną dotyczącą administrowanych przez te jednostki obiektów istniejących i stanowią dokumentację bieżącą zgromadzoną w większości w komórkach organizacyjnych tych przedsiębiorstw, zajmujących się zarządzaniem nieruchomościami. Przedmiotowa dokumentacja wykorzystywana jest w celu regulacji stanów prawnych nieruchomości i ujawnienia ich w księgach wieczystych.

Dokumentację wywłaszczeniową wytwarza i gromadzi także Tatrzański Park Narodowy w Zakopanem, który z uwagi na częściową własność prywatną obejmującą hale tatrzańskie leżące w granicach Parku (na podstawie

posiadanej dokumentacji wywłaszczeniowej) prowadzi nadal ustalenia granic i stanu posiadania polan, szafasów, budynków, serwitutów.

W części sprawdzonych jednostek organizacyjnych stwierdzono, że nie została przeprowadzona weryfikacja kwalifikacji archiwalnej tej dokumentacji. Zarówno w spisach zdawczo-odbiorczych, jak i na teczkach z dokumentacją często naniesiona jest kategoria archiwalna B (głównie B15, BE25, B25). Z tego względu dokumentacja ta nie trafiła do Archiwum Narodowego w Krakowie przy przekazywaniu przez jednostki samorządu terytorialnego materiałów archiwalnych odziedziczonych po wcześniej działających urządach państwowych. Dokumentacja przechowywana w komórkach organizacyjnych i traktowana jako dokumentacja bieżąca (np. wykorzystywana do regulacji stanów prawnych nieruchomości) najczęściej nie posiada oznaczeń kategorii archiwalnych.

Dokumentacja gromadzona w archiwach zakładowych jest w większości uporządkowana (choć nie zawsze w sposób prawidłowy) oraz zewidencjonowana. Akta wywłaszczeniowe nie są wyodrębnione z pozostałego zasobu archiwalnego jako osobna grupa (są przechowywane w różnych miejscach w zależności od tego, na jakim spisie zdawczo-odbiorczym figurują). Dokumentacja znajdująca się w komórkach organizacyjnych w większości nie została zewidencjonowana. W kilku przypadkach komórki organizacyjne dysponowały stosownymi wykazami tej dokumentacji lub innego typu zestawieniami (np. Zarząd Dróg Wojewódzkich w Krakowie, Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Krakowie, Małopolski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Krakowie).

Stan fizyczny dokumentacji wywłaszczeniowej zasadniczo nie budzi większych zastrzeżeń, jednakże niektóre jednostki dopiero rozpoczęły przepakowywanie tej dokumentacji ze skoroszytów i fascykułów do teczek oraz usuwanie elementów metalowych (np. Urząd Miasta Krakowa). Dokumentacja pozostająca na stanowiskach pracy nie jest przygotowana do przejęcia przez archiwa zakładowe. Nie poczyniono również starań, aby dokumentację uporządkować i przechowywać w komórkach organizacyjnych na zasadzie wypożyczenia z archiwum zakładowego.

W związku z przeprowadzaniem kontroli (ogólnych, problemowych lub lustracji) stanu dokumentacji z zakresu wywłaszczeń nieruchomości, w Archiwum Narodowym w Krakowie podjęto decyzję o przeprowadzeniu przy tej okazji rozpoznania w nadzorowanych jednostkach organizacyjnych odnośnie stanu dokumentacji uwłaszczeniowej.

5. Pojęcie uwłaszczenia

Ustawa uwłaszczeniowa z 1971 r.¹⁸ regulowała stan prawny nieruchomości i gospodarstw rolnych, które do tej pory były w posiadaniu rolników na podstawie ustnych lub pisemnych umów, ale nie w formie aktu notarialnego. Jej zadaniem było usankcjonowanie nieformalnego obrotu nieruchomości wchodzących w skład gospodarstw rolnych. Nieodpłatne nabycie nieruchomości sankcjonował organ administracji państwowej na podstawie decyzji administracyjnej (akt własności ziemi)¹⁹, która miała charakter potwierdzający własność lub przekazujący własność posiadaczom zależnym²⁰. Przepisy ww. ustawy obowiązywały do 1982 r., kiedy to z uwagi na obiektywne trudności, na jakie napotykały organy administracji publicznej wydające stosowne decyzje, kompetencje te zostały przekazane sądom powszechnym²¹. Na podstawie ustawy uwłaszczeniowej wydano wiele decyzji obarczonych licznymi wadami. Ich ewentualna weryfikacja stała się prawnie niedopuszczalna od 1992 r. w związku z wejściem w życie ustawy o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa²², nawet w sytuacji gdy w obrocie prawnym istnieją akty własności ziemi, które są nośnikami tak istotnych wad, że powinny być uznane za nieważne. Ta paradoksalna i dziwna sytuacja wynika z przyjętej nadrzędnej zasady w *Ustawie z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych*, w myśl której istotą zmian było uporządkowanie uprawnień rolników do posiadania nieruchomości rolnych oraz zagwarantowanie im pewności i stabilizacji w ich zarządzaniu na mocy wydanych aktów własności ziemi.

---

¹⁸ *Ustawa z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych* (Dz.U. z 1971 r., nr 27, poz. 250, z późn. zm.).

¹⁹ *Ibidem*, art. 12.

²⁰ *Ibidem*, art. 1 ust. 1, 2 oraz art. 2.

²¹ *Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych* (Dz.U. z 1982 r., nr 11, poz. 81, z późn. zm.).

²² *Ustawa z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw* (Dz.U. z 2015 r., poz. 1014) art. 63 wyłączała stosowanie przepisów *Kodeksu postępowania administracyjnego* dotyczących możliwości weryfikacji decyzji administracyjnych w formie aktów własności ziemi za pomocą tzw. nadzwyczajnych środków weryfikacji, tj. wznowienia postępowania, stwierdzenia nieważności czy uchylenia lub zmiany, nawet w razie zaistnienia wyraźnych przesłanek ustawowych do zastosowania tych środków.

Obecnie prawem dopuszczona jest możliwość sprostowania oczywistej omyłki oraz błędów pisarskich i rachunkowych w AWZ w oparciu o art. 113 *Kodeksu postępowania administracyjnego*²³ z zastrzeżeniem, że sprostowanie to nie usunie wady istotnej. Właściwym organem sprostowawczym gminy według miejsca położenia nieruchomości jest wójt.

6. Dokumentacja uwłaszczeniowa przechowywana w jednostkach organizacyjnych z terenu właściwości miejscowej Archiwum Narodowego w Krakowie

W związku z przeprowadzaniem kontroli stanu dokumentacji z zakresu wywłaszczeń nieruchomości sprawdzono także stan dokumentacji uwłaszczeniowej w nadzorowanych jednostkach organizacyjnych. W ankietach wysyłanych do jednostek organizacyjnych z zakresu dokumentacji uwłaszczeniowej ujęto także pytania dotyczące dokumentacji z zakresu uwłaszczeń nieruchomości.

Zaznaczyć należy, że kontrolą objęto zarówno dokumentację zgromadzoną w archiwach zakładowych (składnicach akt) jednostek organizacyjnych, jak też dokumentację przechowywaną jeszcze w komórkach organizacyjnych, a podlegającą przekazaniu do archiwum zakładowego (składnicy akt).

Dokumentacja z zakresu uwłaszczeń nieruchomości przechowywana jest w 134 jednostkach organizacyjnych.

Łącznie w sprawdzonych jednostkach organizacyjnych zgromadzono 726,175 mb dokumentacji uwłaszczeniowej z lat 1945–2013. Dokumentacja ta znajduje się głównie w komórkach organizacyjnych – 502,21 mb (z uwagi na wykonywane na bieżąco zadania z zakresu potwierdzania tytułów prawnych, uprawomocnianie aktów własności ziemi), a w mniejszej części w archiwach zakładowych – 223,965 mb. W części jednostek dokumentacja uwłaszczeniowa znajdująca się w komórkach organizacyjnych jest tam przechowywana na zasadzie wypożyczenia z archiwum zakładowego.

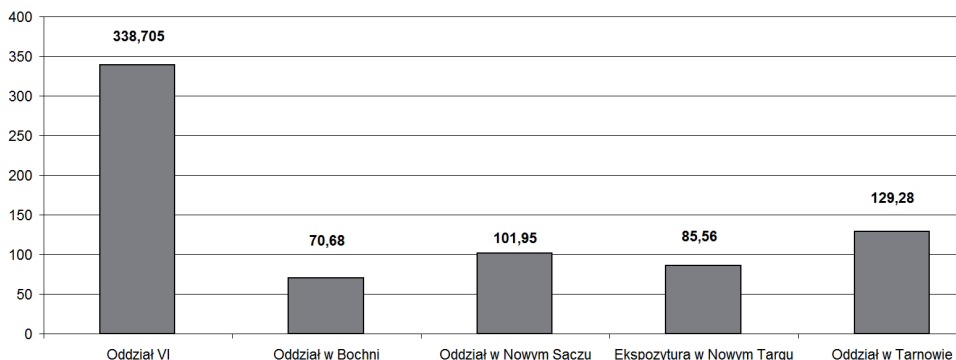
Dokumentacja uwłaszczeniowa przechowywana jest głównie w urzędach miast i gmin oraz Małopolskim Urzędzie Wojewódzkim w Krakowie (II instancja w sprawach uwłaszczeń). Ponadto zdarzają się starostwa powiatowe,

---

²³ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. *Kodeks postępowania administracyjnego* (Dz.U. z 2016 r., poz. 23).

które przejęły akta uwłaszczeń z terenu podległych im gmin, np. Starostwo Powiatowe w Myślenicach, Starostwo Powiatowe w Limanowej.

Wykres nr 2 – Ilość dokumentacji uwłaszczeniowej (w mb)
w jednostkach organizacyjnych
wg oddziałów Archiwum

Dokumentacja jest w różnym stanie fizycznym. W części jednostek została zabezpieczona jedynie w fascykulach lub segregatorach i przez to posiada uszkodzenia mechaniczne. Część kontrolowanych jednostek uporządkowała i przepakowała tę dokumentację do teczek wiązanych i pudeł archiwalnych. Akta złożono w układzie według miejscowości, a w ramach danej miejscowości według numerów aktów. W części urzędów akta te nie zostały właściwie uporządkowane ani zewidencjonowane. Jednostki, które otrzymały od Archiwum zgodę na dłuższe przetrzymywanie tej dokumentacji, sporządziły wówczas jej ewidencję w formie spisów zdawczo-odbiorczych, nie zawsze jednak uporządkowały akta.

Ustalono, że nawis archiwalny stanowi 578,55 mb dokumentacji uwłaszczeniowej (do tej ilości nie wliczano dokumentacji, która została pozostawiona urzędom miast i gmin do dłuższego przechowywania). Jest to głównie dokumentacja zawierająca akty własności ziemi wydawane na podstawie *Ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych*. Właściciele nieruchomości w celu uregulowania stanu prawnego, w tym dokonania wpisów w księgach wieczystych, zwracają się do urzędów o opatrzenie aktów własności klauzulą ostateczności (tzw. uprawomocnienie aktu). W wielu przypadkach właściciele nieruchomości lub ich następcy prawni nie posiadają aktów własności i zwracają się do urzędów o wydanie ich odpisów. W związku z tym, że dokumentacja jest

niezbędna w pracy urzędów, Archiwum nie przejmuje tej dokumentacji, lecz wydaje zgody na jej pozostawienie w urzędach. Zgody na dłuższe przechowywanie tej dokumentacji są wydawane przez Archiwum na wniosek urzędów od 2007 r., na okres 5 lub 10 lat (obecnie zgody mają głównie urzędy z terenu działania Centrali Archiwum). Pozostałe urzędy także sygnalizowały konieczność dalszego przechowywania tej dokumentacji z uwagi na wykonywane czynności wójta (burmistrza, prezydenta) jako organu właściwego do potwierdzania prawomocności aktów własności ziemi przedkładanych przez mieszkańców. W związku z tym w zaleceniach pokontrolnych Archiwum informuje urzędy o możliwości złożenia do Dyrektora Archiwum wniosku w tej sprawie (wraz z uzasadnieniem oraz określeniem czasu przechowywania tej dokumentacji i spisem zdawczo-odbiorczym), po uprzednim uporządkowaniu dokumentacji.

Zakończenie

W trakcie przeprowadzonego rozpoznania uzyskano kompletne informacje na temat miejsc przechowywania, ilości, dat skrajnych, stanu fizycznego oraz sposobu uporządkowania i zewidencjonowania dokumentacji wywłaszczeniowej i uwłaszczeniowej. Ustalono także ilość nawisu archiwalnego. Pozwoliło to na podjęcie działań mających na celu przejęcie tej dokumentacji do zasobu Archiwum Narodowego w Krakowie. Ponadto wykaz jednostek przechowujących dokumentację wywłaszczeniową i uwłaszczeniową, sporządzony w wyniku przeprowadzonego rozpoznania, posłuży niewątpliwie do udzielania informacji osobom poszukującym tego typu dokumentacji.

Obecnie konieczne jest systematyczne przekazywanie materiałów archiwalnych z zakresu wywłaszczeń nieruchomości stanowiących nawis archiwalny do Archiwum Narodowego w Krakowie, poprzedzone odpowiednim jej uporządkowaniem i zewidencjonowaniem, do czego skontrolowane jednostki zostały zobowiązane w zaleceniach pokontrolnych.

W odniesieniu do dokumentacji uwłaszczeniowej, z uwagi na jej wykorzystywanie w urzędach, co wynika z obowiązujących przepisów prawa cytowanych wyżej, Archiwum Narodowe w Krakowie będzie udzielało zgody na dłuższe przechowywanie tej dokumentacji we właściwym urzędzie, na wniosek kierownika podmiotu, po jej uprzednim uporządkowaniu i zewidencjonowaniu.

BIBLIOGRAFIA

Druki urzędowe

- Dekret z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich* (Dz.U. z 1946 r., nr 13, poz. 87).
- Dekret z dnia 2 marca 1945 r. o majątkach opuszczonych i porzuconych* (Dz.U. z 1945 r., nr 9, poz. 45).
- Dekret z dnia 28 listopada 1945 r. o przejęciu niektórych nieruchomości na cele reformy rolnej i osadnictwa* (Dz.U. z 1945 r., nr 57, poz. 321).
- Ustawa z dnia 3 stycznia 1946 r. o przejęciu na własność Państwa podstawowych gałęzi gospodarki narodowej* (Dz.U. z 1946 r., nr 3, poz. 17).
- Dekret z dnia 5 września 1947 r. o przejściu na własność Państwa mienia pozostałego po osobach przesiedlonych do Z.S.R.R.* (Dz.U. z 1947 r., nr 59, poz. 318).
- Dekret z dnia 27 lipca 1949 r. o przejściu na własność Państwa nie pozostających w faktycznym władaniu właścicieli nieruchomości ziemskich, położonych w niektórych powiatach województwa białostockiego, lubelskiego, rzeszowskiego i krakowskiego* (Dz.U. z 1949 r., nr 46, poz. 339).
- Dekret z dnia 7 marca 1953 r. o przemianowaniu miasta Katowice na miasto Stalinogród i województwa katowickiego na województwo stalinogrodzkie* (Dz.U. z 1953 r., nr 13, poz. 51).
- Dekret z dnia 10 grudnia 1956 r. o przywróceniu nazwy miasta Katowice i województwa katowickiego* (Dz.U. z 1956 r., nr 58, poz. 269).
- Dekret z dnia 7 kwietnia 1948 r. o wywłaszczeniu majątków zajętych na cele użyteczności publicznej w okresie wojny 1939–1945 r.* (Dz.U. z 1948 r., nr 20, poz. 138).
- Dekret z dnia 28 września 1949 r. o zmianie dekretu z dnia 5 września 1947 r. o przejściu na własność Państwa mienia pozostałego po osobach przesiedlonych do Z.S.R.R.* (Dz.U. z 1949 r., nr 53, poz. 404).
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejściu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa* (Dz.U. z 1944 r., nr 15, poz. 82).
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej* (Dz.U. z 1944 r., nr 4, poz. 17, z późn. zm.).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r.* (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).
- Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2* (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284).
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego* (Dz.U. z 2016 r., poz. 23).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami* (Dz.U. z 2015 r., poz. 1774).
- Ustawa z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw* (Dz.U. z 2015 r., poz. 1014).

Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o scalaniu i wymianie gruntów (Dz.U. z 2014 r., poz. 700).

Ustawa z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz.U. z 1971 r., nr 27, poz. 250, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 12 marca 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczania nieruchomości (Dz.U. z 1958 r., nr 17, poz. 70).

Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o uchynieniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych (Dz.U. z 1982 r., nr 11, poz. 81, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 10 maja 1990 r. Przepisy wprowadzające ustawę o samorządzie terytorialnym i ustawę o pracownikach samorządowych (Dz.U. z 1990 r., nr 32, poz. 191, z późn. zm.).

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. Przepisy wprowadzające ustawy reformujące administrację publiczną (Dz.U. z 1998 r., nr 133, poz. 872).

PODSUMOWANIE

Raport na temat stanu dokumentacji dotyczącej wywłaszczeń i uwłaszczeń nieruchomości na terenie własności miejscowej Archiwum Narodowego w Krakowie

Konstytucja i obowiązujące Polskę normy prawa międzynarodowego zapewniają wszystkim Polakom ochronę własności. Zdarzają się jednak sytuacje, gdy dla realizacji interesu publicznego obywatel może być pozbawiony swojej własności. Odbywa się to na drodze wywłaszczenia, zgodnie z obecnymi uregulowaniami zawartymi w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, przejęcie nieruchomości może nastąpić tylko za odszkodowaniem na cele uzasadnione dobrem publicznym. Zmiany własnościowe w Polsce były regulowane także szeregiem wcześniejszych aktów prawnych. Na mocy wydanych po II wojnie światowej licznych ustaw i dekretów nacjonalizacyjnych, państwo polskie weszło w posiadanie wielu majątków ziemskich wraz z mieniem ruchomym. Kluczowym zadaniem ówczesnych władz Polski Ludowej było upaństwowienie podstawowych gałęzi przemysłu przez przejmowanie zakładów przemysłowych, handlowych i transportowych oraz banków. Instytucja wywłaszczenia była w tym okresie w Polsce nadużywana i przeprowadzana często bez uzasadnienia gospodarczego.

Na podstawie dokonanej w 2014 r. rozpoznania rodzaju i stanu zachowania dokumentacji z zakresu wywłaszczeń na terenie własności działania Archiwum Narodowego w Krakowie, stwierdzono dużą różnorodność tego typu dokumentacji uzależnioną od specyfiki terenu, na którym dokonywano wywłaszczeń.

W zasobach Archiwum Narodowego w Krakowie (wraz z oddziałami zamiejscowymi) zgromadzono łącznie dokumentację wywłaszczeniową mierzącą ok. 130 mb, natomiast do przejęcia pozostaje 1 004,929 mb dokumentacji z lat 1945–2014, przechowywanej w archiwach zakładowych podległych jednostek organizacyjnych jako tzw. nawis archiwalny.

W trakcie przeprowadzania kontroli stanu zachowania oraz ilości dokumentacji wywłaszczeniowej nieruchomości, analizowano równocześnie w tym samym zakresie doku-

mentację uwłaszczeniową. Regulację stanu prawnego nieruchomości i gospodarstw rolnych, określała ustawa uwłaszczeniowa z 1971 r., która sankcjonowała nieformalny obrót nieruchomości wchodzących w skład gospodarstw rolnych na podstawie wydawanych decyzji administracyjnych, tzw. aktów własności ziemi. Ustalono, że nawis archiwalny tego typu dokumentacji podlegający przekazaniu do Archiwum Narodowego w Krakowie stanowi 578,55 mb.

Przeprowadzone rozpoznanie określiło jednoznacznie ilość i stan zachowania dokumentacji wywłaszczeniowej i uwłaszczeniowej, a także sposób jej uporządkowania i zewidencjonowania oraz ilość materiałów archiwalnych podlegających przejęciu przez Archiwum Narodowe w Krakowie. Sporządzona szczegółowa ewidencja tego zasobu posłuży niewątpliwie do skutecznej realizacji kwerend archiwalnych w tym zakresie.

SUMMARY

Report on the state of documentation concerning the expropriation and enfranchisement of property in the National Archives in Krakow

The Polish constitution and applicable international laws ensure that all Poles have the protection of ownership. There are, however, situations when citizens may be deprived of their property for the sake of public interest. In the case of expropriation, in accordance with current regulations contained in the law of 21 August 1997 concerning property, the acquisition of property may take place only for compensation and because of some kind of public benefit. Changes in property ownership in Poland were also regulated earlier by a range of legal acts. Based on the numerous laws and decrees concerning nationalisation which were passed after World War II, the Polish state came into possession of large areas of land, together with other belongings. A key task of the powers of the Polish People's Republic was to nationalise the main branches of industry by taking control of industrial plants, trading and transport companies as well as banks. The institutions expropriated during this period in Poland were misused and often run without economic reasoning.

Based on the review of the type and state of stored documentation from the area of expropriation in the National Archives in Krakow conducted in 2014, it was stated that there are great variations in this type of documentation, depending on the area in which the expropriation took place.

The resources of the National Archives in Krakow (together with its local branches) contain documentation connected with expropriation measuring approx. 130 linear metres, however, there is also 1 005 linear metres of documentation from the years 1945–2014, stored in the archives of organisational units as archival reserves.

During the review of the condition and number of property expropriation documents, the documentation connected with enfranchisement from the same period was also analysed. Regulations for the legal state of property and farms were defined by the law from 1971, which sanctioned the informal sale of property within farms based on administrative decisions, the so-called land ownership acts. It was established that the archival reserves of this type of documentation that should be transferred to the National Archives in Krakow equal 578.55 linear metres.

The conducted review defined the number and state of stored documentation concerning expropriation and enfranchisement, as well as the way in which it is organised and registered and the amount of archival materials that should be transferred to the National Archives in Krakow. Preparation of a detailed register of this type of resource will undoubtedly help the effective realisation of an archival investigation in this area.

SŁOWA KLUCZOWE: wywłaszczenie, uwłaszczenie, prawo własności, akty własności ziemi, nawis archiwalny

KEY WORDS: expropriation, enfranchisement, ownership law, land ownership law, archival reserve